

Sammanfattning av avhandlingen

Denna avhandling är sprungen ur mina yrkeserfarenheter som internationellt frilansande operasångare, där jag dels upplevt att både mitt röstfack och mitt kön begränsat vilka konstnärliga uttryck jag haft tillgång till, dels känt att jag saknat verktyg för att gestalta maskulinitet när jag arbetat med byxroller. Den är också sprungen ur en frustration över att jag som sångare inom institutionsoperan inte får utlopp för viktiga delar av min kreativa kompetens.

Avhandlingen utgår ifrån sångarperspektivet. Det övergripande syftet med arbetet är tredelat:

- ◇ att undersöka och problematisera hur genus och gestaltungsnormer reproduceras på operascenen
- ◇ att erbjuda verktyg och föreslå förhållningssätt för att omvandla genusperspektiv och normkritik till en skapande konstnärlig praktik som möjliggör medvetna och aktiva konstnärliga val i relation till genus och gestaltungsnormer
- ◇ att undersöka sätt att vidga sångarens konstnärliga handlingsutrymme.

Inom ramen för avhandlingen har jag genomfört fyra undersökningar tillsammans med andra konstnärliga praktiker: sångare, instrumentalister, regissörer, tonsättare, en dramaturg och en intimitetskoordinator. I den första undersökningen, *Mönster och möjligheter*, arbetade jag med scener ur Mozarts och da Pontes opera *Figaros bröllop* för att identifiera genusmarkörer i vokal och scenisk operagestaltning och utforska skillnader i gestaltungsnormer mellan olika röstfack. I den andra undersökningen, *Under en kvinnas hjärta*, tog jag in min forskningsfråga i en extern operaproduktion som producerades av Norrbottensmusiken.³⁸⁵ Där experimenterade jag med att använda både feminina och maskulina genusmarkörer i en och samma roll. Den tredje undersökningen, *Sångernas sång*, var ett konsertsamarbete med Svenska kyrkan i Falkenberg och Årsta, där

385 Sandström & Janzon, 2017.

Kjell Perders kammarstycke *Hög visa* framfördes tillsammans med ett nytt verk, *Stark som döden*, som tonsättaren Maria Löfberg och jag skrivit tillsammans.³⁸⁶ Här låg fokus på att undersöka genus och gestaltning i ett konsertsammanhang och på hur sångarens konstnärliga handlingsutrymme kan vidgas genom samarbete med en tonsättare. I den fjärde och sista undersökningen, *Interaktion och intimitet*, användes två kärleksscener ur standardoperarepertoaren som forskningsmaterial. Undersökningen hade två fokusområden; dels utforskades gestaltning av intimitet, dels undersöktes ett vidgat handlingsutrymme genom samskapande och genom bearbetning av text och melodi.

Under laborationerna i den första undersökningen, *Mönster och möjligheter*, upptäckte vi ett mönster i de fem Mozart-scener vi utforskade. Detta mönster tyder på att gestaltning av femininitet i operakonsten ofta kan handla om att ta ansvar – för det musikaliska, för kroppen och anletsdraget och för publiken. På motsvarande sätt tycktes gestaltning av maskulinitet handla om att aktivt ta *mindre* ansvar inom dessa områden. Arbetet med *Under en kvinnas hjärta* visade att det även i ett nyskrivet verk finns gestaltningsnormer som påverkar sångarens estetiska möjligheter. En mindre genuskodad gestaltning kan underlättas om regissörens läsning av operan är *normkreativ*, men även i en mer traditionell uppsättning går det att arbeta normkreativt med den egna rollen. Erfarenheterna från *Sångernas sång*-projektet tyder på att sångare, utöver det gestaltande arbetet, även kan bidra med andra viktiga perspektiv. Såväl konsertproduktioner och operauppsättningar som nyskrivna verk kan berikas av en dialog med sångarna tidigt i den konstnärliga processen. I arbetet med de två karaktärerna i *Hög visa* och *Stark som döden* utvecklades verktyg för att skapa en subjektsposition åt den egna rollen och vägar för gestaltning av begär, inom ramen för en konsertsituation. Utforskandet av intimsccener i *Interaktion och intimitet* visade att intimitetskoordinators metod och tekniska kunnande kan ge en känsla av trygghet som kan göra sångarna friare i sina gestaltningar av sexualitet. Ett större fokus på berättelsen kan också göra scenerna mer intressanta rent konstnärligt. Undersökningen visade även på den potential som finns i ett vidgat handlingsutrymme för

386 Perder, 2011; och Löfberg & Dahlberg, 2018.

sångarna. Att låta sångare dels bearbeta texten och replikfördelningen i ett äldre verk, dels delta aktivt i regiarbetet inom ramen för ett kollektivt skapande, kan öppna för mer normkreativa gestaltningar av genus.

Utöver det som beskrivs ovan bidrar avhandlingen också till forskningen och till operafältet på ett mer övergripande plan. Den sätter ord på sångarens praktiska kunskap, teknisk veta *hur*-kunskap och etisk veta *när*-kunskap, och erbjuder ett språk för att tänka och tala om genus och gestaltningsnormer i opera – gällande det sceniska, det musikaliska och det vokala. Den tillhandahåller konkreta verktyg och föreslår förhållningssätt för *genusnyfikna* och normkreativa gestaltningar. Avhandlingen åskådliggör att sångaren har kompetenser utöver det gestaltande arbetet, den utmanar hierarkier mellan olika yrkesgrupper i operabranschen och visar på de möjligheter som finns i ett friare förhållningssätt till de skrivna verken. Slutligen belyser den vilka olika kunskaper som behövs för att gestalta intimitet, samt beskriver och gestaltar den generativa kunskapandeprocessen som konstnärlig forskningsmetod.

Summary in English

This dissertation is based on my professional experience as an internationally freelancing opera singer. I have often felt that both my voice type and my gender limited my access to certain artistic expressions, and that I lacked tools to portray masculinity when working on trouser roles. The research was also born out of a frustration that I, as a singer within institutional opera, was not able to use important parts of my creative competence.

The dissertation is taken from a singer's perspective and the overall aim is three-fold:

- ◇ to investigate and problematize how gender and performance norms are reproduced on the opera stage
- ◇ to provide tools and propose approaches to transform gender perspectives and norm critique into a creative artistic practice,

allowing for conscious and active artistic choices in relation to gender and performance norms

- ◇ to explore ways to expand the singer's artistic agency.

Within the framework of the dissertation, I have conducted four investigations in collaboration with other artistic practitioners; singers, instrumentalists, directors, composers, a dramaturge and an intimacy coordinator. In the first study, *Patterns and Possibilities*, we used scenes from Mozart's and da Ponte's opera *The Marriage of Figaro* to identify gender markers in vocal and dramatic opera performance, as well as to reveal how performance norms vary between different role categories. In the second study, *Beneath the Heart of a Woman*, I applied my research question to my work on a role in an external opera production produced by Norrbottensmusiken.³⁸⁷ In this role, I experimented with mixing feminine and masculine gender markers. The third study, *The Song of Songs* project, was a concert collaboration with the Church of Sweden in Falkenberg and Årsta. Kjell Perder's chamber piece *Songs of Solomona* was performed together with a new work, *Strong as Death*, a new work written by composer Maria Löfberg and myself.³⁸⁸ In this study, I focused on exploring the portrayal of gender in a concert context and how the singer's artistic agency can be expanded by collaborating with a composer. In the fourth and final study, *Interaction and Intimacy*, two love scenes from the standard opera repertoire were used as research material. The study had two focus areas: while the portrayal of intimacy was explored, concurrently, an expanded agency was investigated through co-creation and through adaptation of text and melody.

The research sessions in the first study, *Patterns and Possibilities*, revealed a pattern in the five Mozart scenes, suggesting that femininity in the art of opera often can be expressed by taking responsibility – responsibility for the music, for facial features and bodily behaviour, and for the audience. Correspondingly, masculinity seemed to be expressed by actively taking *less* responsibility in these areas. The work in *Beneath the Heart of a Woman* showed that performance norms affect the singers'

387 Sandström & Janzon, 2017.

388 Perder, 2011; and Löfberg & Dahlberg, 2018.

aesthetic possibilities also in contemporary opera. The investigation found that if the director's reading of an opera is *norm-creative*, this can facilitate a less traditionally gender-coded performance. However, even in more traditional opera productions, there are still options for the singer to work norm-creatively with the role. *The Song of Songs* project suggested that singers, in addition to their creative work on the role, can contribute with other important perspectives. Concert and opera productions, as well as newly written works, can be enriched by a dialogue with the singers early on in the artistic process. In the work on the two roles in *Songs of Solomona* and *Strong as Death*, tools for creating a subject position for one's character were developed, as well as ways to work in a concert situation with the portrayal of sexual desire. The exploration of intimate scenes in *Interaction and Intimacy* showed that the method and technical know-how of an intimacy coordinator can provide a sense of security that can make the singers freer in their portrayals of sexuality. A greater focus on the story can also make the scenes more interesting artistically. In addition, the study revealed the potential of an expanded agency for the singers. Allowing singers to adapt the text and the distribution of lines in standard repertoire opera, as well as creating a more collective rehearsal process, where the singers take an active part in the stage directing work, could open up for more norm-creative representations of gender.

The dissertation also contributes to the two fields of research and performance of opera on a more general level. It articulates the singer's practical knowledge, technical *know-how* and ethical *know-when* knowledge, and offers a language for thinking and talking about gender and performance norms in opera, in terms of the dramatical, the musical and the vocal. It provides concrete tools and proposes approaches for gender-conscious and norm-creative performances. The dissertation highlights that the singer has other competencies to offer in addition to their creative work on the role, it challenges hierarchies between different professional groups in the opera industry and shows the possibilities that exist in a freer approach to written works. And finally, it shines a light upon the different skills needed to portray intimacy, and describes and portrays the generative process of knowledge as an artistic research method.